

УДК 351.18

*А. П. Радченко,
магістрант*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКА ЕЛІТА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

*A. Radchenko,
master*

CONCEPTUALIZATION OF THE CONCEPT OF POLITICAL-MANAGEMENT ELITE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM

У статті проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що термін «політико-управлінська еліта» в державному управлінні не має єдиного і однозначного визначення, а в державному управлінні сама ця центральна категорія є предметом гострих дискусій. Сучасна політико-управлінська еліта - це домінуючий актор сучасного політичного процесу, нечисленна, утворена соціальна група, яка володіє найвищим статусом в системі владно-управлінських диспозицій відрізняти за ознаками раси суспільства, потребує легітимації своєї політичної діяльності, утворює систему глибоких внутрішніх зв'язків і комунікацій, що дозволяють професійно безпосередньо або опосередковано впливати на сферу владних відносин і політичного управління на різних рівнях. Концентруючи в своїх руках матеріальні і нематеріальні ресурси, зумовлюючи шляхи і форми політичного розвитку, вона висловлює соціально-політичні інтереси тієї чи іншої спільноти, продукує певні політичні цінності, а також є суб'єктом підготовки стратегічних рішень і контролює (або впливає на) процес їх прийняття і реалізації.

Following the evolution of the Machiavellian theory of elites, the following conclusions can be drawn: proponents of this trend believe that the power of the minority over the majority is constant. From their point of view, the historical development of all civilizations - from the earliest to modern complex systems shows that the ruling minority monopolizes political power, governs the majority of the population and ensures the political development of the state and society. Modern authors, considering the elites in the Machiavellian key, highlight the general principles that form the conceptual basis of the classical theory of elites. They believe that political power, like all social values, is unevenly distributed; people are divided into two groups: those who have and those who do not have power; the elite is united and homogeneous, its representatives have similar motivations for activity and have identical value systems; the elite is an autonomous group accountable to no one for its decisions.

The analysis allows us to conclude that the term "political and managerial elite" in public administration does not have a single and unambiguous definition, and in public administration this central category is the subject of heated debate. The modern political and managerial elite is the dominant actor of the modern political process, a small, educated social group, which has the highest status in the system of power and administrative dispositions to distinguish the races of

society, needs to legitimize their political activities, forms a system of deep internal ties and communications. that allow you to professionally directly or indirectly influence the sphere of power relations and political governance at various levels. Concentrating in its hands material and intangible resources, determining the ways and forms of political development, it expresses the socio-political interests of a community, produces certain political values, and is the subject of strategic decisions and controls (or influences) the process of their acceptance and implementation. Political and managerial elite - a social community that has a high level of managerial, educational and professional training, has high social, political, psychological qualities, creativity; capable of learning, self-identification, self-assessment, and in the conditions of scientific and technological revolution to increase the potential of the state, to perform functions effectively, to directly influence the adoption of important political decisions.

Ключові слова: еліта, політична еліта, політико-управлінська еліта, олігархія, технократія.

Keywords: elite, political elite, political and managerial elite, oligarchy, technocracy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасний стан української держави характеризується нестабільністю. Це пов'язано з багатьма чинниками: зовнішнього і внутрішнього характеру. До зовнішніх чинників - можна віднести агресію з боку РФ, перехід найбільш розвинених держав до постінформаційної стадії розвитку. До внутрішніх – трансформаційні процеси в Україні, що пов'язані з переходом від посткомуністичної до капіталістичної стадії розвитку. Всі ці процеси вимагають наявності керівного прошарку нового типу, який з одного боку, мав потужний ціннісний (гуманістичний) потенціал, а з іншого - стратегічне мислення, щодо розвитку держави. Саме таким прошарком має бути політико-управлінська еліта.

Таким чином, одним із найактуальніших питань сучасного розвитку України залишається нагальна необхідність у формуванні саме нового типу політико-управлінської еліти. В цьому контексті першочерговим завданням є концептуалізація поняття політико-управлінська еліта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Результати аналізу наукових праць і публікацій із питань державно-управлінської еліти зарубіжних і вітчизняних фахівців, зокрема Ж.-Ж.Руссо, Ш.Монтеск'є, Т.Гоббса, а дослідженню теорії еліт – М.Вебер, Г.Моска, Р. Берклі, Р.Міхельс, Ф.Ніцше, Х.Ортега-і-Гассет, В.Парето, О.Шпенглер та ін. [14; 15, с. 97-106; 16, с. 237.]. Із вітчизняних науковців витоки, сутність та перспективи теорії еліт вивчали В.Кремень [6], В.Ільїн [6], С. Пролєєв [6], О.Крюков, В.Пилипенко [7, с. 37.]. Дослідженню цієї проблеми в публічній політиці присвячені роботи С.Телешуна, С.Ситник, І.Рейтеровича [12] та ін. та інших, дозволили дійти висновку щодо належного стану дослідження окресленої проблеми та суттєвого вкладу цих вчених у її студіювання. Водночас чимало питань, які стосуються саме контекстів сучасності у визначенні поняття державно-управлінська еліта, продовжують залишатися дискусійними та потребують відповіді.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є концептуалізація поняття політико-управлінська еліта.

Вклад основного матеріалу дослідження.

Сучасний політико-державницький процес, як послідовна зміна стану соціально-політичної реальності і, у першу чергу, політичної системи, формується діяльністю акторів та їх взаємозв'язками. Серед акторів політичних процесів, як показує практика, особове місце займає політико-управлінська елітами. Всі аналітики погоджуються з тим, що в політичних процесах пострадянської України еліти грають домінуючу роль. Наступні, що притаманні елітам інтереси, цінності та цільові установки, взаємодія типів та рівнів еліт мають величезне значення та вимагають особистого уваги дослідників. Ідеї політичного елітизму зародилися ще в епоху древнього світу. Китайський мислитель Конфуцій розробив суспільство на чиновників, що займаються власним трудом, і простолудинів, що працюють фізично. Древньогрецький філософ Платон виділив особливу привілейовану групу (філософів-аристократів), яка знає, як управляти державним управлінням, і виступає проти того, щоб до управління допустили вихід з низів. В подальшому історичному періоду погляди на еліту не були пов'язані із соціальними змінами в суспільстві, зокрема, з прискоренням чи заміщенням, що походять від соціальних процесів. Політичні процеси трактування як результат божественного попереднього визначення, незалежний від діяльності людини, а в більш пізніх теоретичних конструктах - як закономірне дію соціальних механізмів. Система поглядів і уявлень у вигляді теорії еліт формувалася у XIX-XX ст. В кінці XX - початку XXI ст. у зв'язку з трансформацією соціальної реальності трансформується уявлення про еліти. У сучасній

політичній науці можна виділити наступні основні напрямки дослідження політичних еліт: макіавелістська школа; ціннісні теорії еліт; теорії демократичного елітизму; концепції плюралізму еліт; психологічний підхід, ліволіберальні концепції; критичні теорії еліт (марксистські та неомарксистські). У межах дисертаційного дослідження логічним представляється комплексний підхід до аналізу основних напрямків елітарної теорії. Концепції, приєднані до макіавелістичної школи, об'єднують наступні ідеї:

- наявність у представниках елітарних кругів особистих якісних показників, що пов'язані з природними даруваннями, відтворенням та виявляються у можливостях управління суспільством;
- групова концентрація еліт ,
- наявність професійного статусу, особового соціального положення;
- визнання елітарності будь-якого суспільства, невизначеність його поділу на привілейовану власне меншість та пасивну більшість;
- домінуюча, керуюча та конструктивна роль еліт у суспільстві;
- формування та зміна еліт у результаті боротьби за владу.

Згідно теорії Н. Макіавеллі - одного із найвідоміших політичних діячів епохи Відродження, існує логіка заміни етики ціннісного пізнання структур влади, представниками правлячого класу, що розділяються на «левів», що володіють почуттям належності до держави, консервативний настрої, не бояться застосовувати силу, та на «лис» - хитрих , безпринципних реформаторів. В подальшому образи левів та лисиць послужили основою концепції еліт італійського мислителя В. Парето. Відповідно до концепції В. Парето, люди не є рівними між собою у фізичному, інтелектуальному, моральному відношеннях. Безумовною заслугою Парето є введення в наукову термінологію поняття «еліта». Соціальна стратифікація, з його точки зору, представляє собою піраміду, яка складається з двох прошарків: на вершині знаходиться невеликий за кількістю «вищий прошарок», а в нижній частині - «нижчий прошарок», тобто основна маса населення. Для об'єктивної трактовки процесів соціальної динаміки Парето сформулював теорію «циркуляції еліт». Генеза еліт пов'язаний з появою в суспільстві професійної групи, яка спочатку не має влади, не допускається до існуючої правової еліти, хоча і намагається отримати владу. Вона є базовою основою нової елітної групи, що виступає в рамках старої політичної системи у якості контреліти. Використовуючи термінологію Макіавеллі, Парето виділив два головних типи еліт, які послідовно змінюють один одного. Перший тип еліт - «леви», які застосовують крайні консервативні, «силові», грубі методи правління; другий тип - «лиси», майстри омани, маніпуляції та інтриги, що використовують складні політичні комбінації. Таким чином, для кожного з вищевказаних типів характеру один із двох основних методів управління: для еліти «лис» - маніпулятивний, заснований на компромісах, а для еліти «левів» - метод грубого примусу [10].

Збереження рівноваги будь-якої соціальної системи постійно вимагає зміни однієї еліти на іншу. Чотири взаємопов'язаних змінних визначають розвиток суспільства: інтереси, «залишки», «похідні» і соціальна гетерогенність, під якою Парето розуміє суперництво еліт і боротьбу мас з елітою. Революції, по Парето, «відбуваються, оскільки з уповільненням циркуляції еліти в вищих шарах суспільства накопичуються деградовані елементи, які не володіють залишками, необхідними для утримання влади, в той час як в нижчих шарах зростає кількість елементів вищої якості, що володіють залишками, необхідними для виконання функції управління. Рівновага суспільства визначається гармонією «залишків» першого і другого класу в еліті. Таким чином, в теоретичних постулатах В. Парето увага концентрується не тільки на самій елітарній групі, але і на динамічному характері еліт. Парето концептуально оформив численні ідеї Платона, Ф. Ніцше та ін. Детально проаналізував причини загибелі правлячої еліти і зробив спробу розмежувати поняття еліта і правляча еліта. Концепція правлячого класу, як суб'єкта політичного процесу, сформульована Г. Моской, обґрунтовує поділ суспільства на пануючу меншість і політично залежну більшість - масу. Головним критерієм рекрутації правлячої меншості є наявність певних здібностей, які затребовані для політичного управління в конкретну епоху [8]. Таким чином, у поглядах Моски простежуються ідеї трансформації, а не циркуляції еліт. Панування еліти - головна ідея, за допомогою якої правляча меншість намагається затвердити свою владу і переконати більшість у її легітимності. Моска справедливо зазначає взаємозв'язок проблем еліти і лідерства, обґрунтувавши головні елементи так званого функціонального напрямку в політичній науці. При зіставленні поглядів Парето і Моски стає очевидним, що поряд зі схожістю основних положень існують і відмінності. Якщо Парето робить акцент на заміні одного типу еліт іншим, то Моска підкреслює поступове проникнення в еліту «кращих представників». Моска абсолютизує дію політичного чинника, в той час як Парето пояснює динаміку еліт психологічно. Згодом ті чи інші положення концепцій італійських мислителів раніше жорстко критикували, зокрема, з точки зору переважаності ціннісними судженнями. Німецький вчений Р. Міхельс, погоджуючись з Моской у визначенні причин елітарності, особливу увагу приділив організаторським здібностям, а також організаційних структур суспільства, що підсилює елітарність і піднесеним керуючий прошарок. Головна відмінність теорії Міхельса від концепцій італійських вчених, полягає в тому, що він робить акцент не на владних групах, а на специфічних спільнотах, які здійснюють управлінські прерогативи в організації. На основі дослідження структури існували в той час політичних партій, Р. Міхельс приходив до висновку, що олігархізація є неминучою формою життя великих соціальних структур. Відповідно до «залізного закону олігархії» Міхельса демократія, навіть якщо вона можлива, неминуче перероджується в олігархію. Це положення протилежно класифікації Платона, згідно з якою, навпаки, олігархія перетворюється в демократію. Міхельс стверджував, що демократія, як державний лад, неможлива, так як цивілізоване людство не може існувати без панівного політичного класу. Відповідно до закону олігархізації, один панівна верства, як

встановлена форма людського співжиття в великих союзах, змінюється іншим, а будь-яка організація схильна до тенденції олігархізації [19]. Таким чином, Міхельс робить акцент на особливих, специфічних інтересах вищих верств суспільства набагато більшою мірою, ніж Парето і Моска. Безперечною заслугою німецького вченого є те, що концепцію еліт він поширив на всі великі соціальні групи. Інший німецький соціолог М. Вебер, підійшовши до, в принципі, підтвердив закон олігархізації Міхельса з точки зору особливостей функціонування державної бюрократії. Одне з основних положень його концепції, згідно з яким чисельність і вплив бюрократії, як соціального прошарку, буде неминуче зростати в міру ускладнення функцій держави, набуває особливої актуальності і в наші дні. Боротьбу між політичними партіями і бюрократичним апаратом він вважав основним конфліктом політичної системи. Фундаментальні основи класичної теорії еліт залишаються і понині практично непорушними [4].

Простежуючи еволюцію макіавелістської теорії еліт, можна зробити наступні висновки: прихильники цього напрямку вважають, що влада меншості над більшістю постійна. З їх точки зору, історичний розвиток всіх цивілізацій - від найперших до сучасних складноорганізованих систем показує, що панівна меншість монополізує політичну владу, керує більшістю населення і забезпечує політичний розвиток держави і суспільства. Сучасні автори, розглядаючи еліти в макіавелістському ключі, виділяють загальні принципи, що утворюють концептуальну базу класичної теорії еліт. Вони вважають, що політична влада, як і всі соціальні цінності, розподілена нерівномірно; люди діляться на дві групи: тих, хто має і тих, хто не має владу; еліта єдина і однорідна, її представники мають подібні мотивації до діяльності і володіють ідентичними системами цінностей; еліта є автономною нікому не підзвітною за свої рішення групою. Маючи безліч послідовників, макіавелістській теорії еліт, тим не менш, постійно критикувалися за антидемократизм, низьку оцінку активності і ролі народних мас. Подолати слабкі сторони макіавелістських теорій намагалися послідовники інших напрямків елітології. Згідно ціннісним теоріям, еліта є головною конструктивною силою суспільства. Представники вищих верств, що належать до еліти, володіють видатними здібностями і показниками у найбільш важливих сферах діяльності. Формування еліти відбувається не стільки в результаті запеклої боротьби за владу, скільки внаслідок природного відбору найбільш цінних представників суспільства. Елітарність виступає в якості одного з головних умов ефективного функціонування будь-якої держави і ґрунтується на природному поділі виконавської і управлінської праці. Закономірно витікаючи з рівності можливостей, вона не суперечить демократичним принципам. До представників ціннісного підходу можна віднести іспанського філософа Х. Ортега-і-Гассета, який протиставляв духовну еліту, що творить культурні цінності, пасивної керованої масі, несвідомо наступній стандартизованим звичаям і звичкам [9]. М. Бердяєв на основі ціннісного підходу намагався виявити якісні характеристики еліти, які визначають її вплив на соціальну, політичне і духовне життя суспільства. Бердяєв обчислив «коефіцієнт еліти», взявши за основу відношення інтелектуальної частини населення до загальної кількості тих, хто володіє грамотою. Коефіцієнт, кількісно перевищує 5%, означав наявність високого потенціалу розвитку суспільства. При падінні показників до 1% цивілізація руйнувалася, сама ж еліта перетворювалася в касту, жерців. Ціннісні теорії затребувані в середовищі сучасних неоконсерваторів, які вважають елітарність необхідною умовою для розвитку демократії, при цьому сама еліта покликана служити моральним прикладом і користуватися повагою виборців, які беруть участь у вільних демократичних виборах. Базові положення ціннісних теорій послужили основою концепції демократичного елітизму (елітарної демократії), що розглядає розвиток демократичних тенденцій, як результат конкуренції між потенційними керівниками за довіру виборців. Школа демократичного елітизму пов'язана з іменами Й. Шумпетера, К. Манхейм, Т. Дая, Х. Зіглер, Дж. Сарторі, Г. Лассуела і ін. Дослідників, які намагалися поєднати принципи демократії з реаліями існування в структурах сучасних соціумів елітних верств. В цілому вони підходили до питання виділення еліти з мас з точки зору меритократії (еліта за заслугами, досягненнями). Винятком є концепція Г. Лассуела, який з альтиметричних позицій, відкинувши ціннісні критерії, розглядав представників еліти, як нечисленну частину суспільства, що має найбільшу владу [18]. Демократичний елітизм доводив, що реальної демократії потрібні як еліти, так і масова політична апатія, яка надає стабільність демократичного режиму. Така позиція близька теорії Р. Міхельса, хоча він, на відміну від своїх послідовників, наголошував на технологічну неможливість управління без еліт. Згідно з концепцією демократичного елітизму, від якості еліти серйозно залежить соціальна цінність демократії, а демократія означає, що народ має можливість погодитися або не погодитися, з тим, щоб ним керував той, чи інший представник еліти. Пліуралістична концепція еліт, також набула поширення в рамках ціннісних теорій, базується на положеннях, згідно з якими в органах влади існує кілька елітних груп. Кожна з них підпорядкована власним механізмам розвитку, володіє зоною владного впливу, авторитетом і висловлює свої інтереси різних верств населення [3].

Засновники пліуралістичної концепції - Р. Даль, Д. Трумен, Д. Рісмен, С. Липсет, і ін. вважали розвиток сучасного політичного процесу в США і країнах Західної Європи результатом взаємодії і конкуренції між «групами тиску». Політична влада розподілена між декількома альтернативними «центрами впливу» - державними і громадськими. Домінуюча еліта відсутня, а представники адміністративно-бюрократичних угруповань висловлюють інтереси всього суспільства, який досяг консенсусу. На відміну від своїх попередників, представники концепції пліуралізму еліт пішли ще далі в поглибленні інтеграції принципів демократії з традиційними уявленнями про існування елітних груп в суспільстві. Вони вважали, що диференціація сучасного суспільства послужила основою для існування безлічі типів еліт, що виражають інтереси різних соціальних груп. Між елітою і позаелітними групами розташовуються такі політичні актори, як

групи тиску, партії і т.п. Основні положення ліволіберальних теорій еліти протилежні концепціям плюралістичного елітизму. Ч. Мілліс, один із засновників цього напрямку, розділяючи деякі погляди Парето і Моска, ще в середині ХХ століття намагався обґрунтувати, що в США існує одна пануюча еліта. Головним елітоутворюючою ознакою виступають не видатні індивідуальні особливості претендента, а знаходження на керівних посадах, командних позиціях. Еліта "складається з людей, що займають високі владні позиції, які дають можливість приймати рішення, що мають широкі наслідки» [20, с. 516-523].

Саме володіння ключовими позиціями в політиці, економіці, силових структурах і інших інститутах є основою владних відносин і інституціоналізує еліту. Синтезуючим фактором еліти є не стільки особиста зацікавленість входять до неї груп щодо збереження привілейованого становища, скільки спільність соціального статусу, культурного і освітнього рівня, ціннісних орієнтацій, кола інтересів, а також родинні зв'язки. Хоча Мілліс гостро критикує панівну еліту США, він все ж не є прихильником класового марксистського підходу, згідно з яким політична еліта виступає як виразник інтересів монополістичного капіталу. Глибоке розходження між елітою і масою Мілліс бачить в тому, що вихідці з народного середовища можуть претендувати на входження в еліту, лише за умови знаходження на високих постах в суспільній ієрархії. Однак, насправді, вони мають дуже мало реальних шансів: за допомогою грошових коштів, отриманих знань, виробленого механізму маніпулювання свідомістю владна еліта здатна управляти суспільством практично безконтрольно. Політична еліта являє собою «трикутник влади», до якого входять політики, вища адміністрація, представники ділових кіл. Вони абсолютно контролюють і формують владні інститути, керують державою, здійснюють керівництво великими банками і корпораціями. Можливість вирішальним чином впливати на різні сторони суспільного життя забезпечується як концентрацією стратегічних ресурсів в руках політичної еліти, так і підтримкою певного рівня репутації членів еліти.

Ідеї Р. Мілліса слугували методологічною основою теорії еліт, в рамках якої сформувався функціональний підхід. С. Келлер в рамках концепції плюралізму еліт визначила еліту як «меншість», яке призначене для ефективного і відповідального служіння колективу суспільно корисним шляхом. В. Мюлман відносить до еліти «соціальну спільність», що виділяється по об'єктивному стану в суспільстві здатністю до «самообранню», до «самопрезентації», самооцінці власних можливостей [17, с. 354]. Аналогічної точки зору дотримується Ф. Тьоніс, відповідно до твердження якого члени еліти сприймають себе, як клас, відчувають свою перевагу і вважають себе обраними. Для сучасного підходу до інтерпретації дефініції «еліта» характерно визнання елітизму в різних сферах життя суспільства .

Досить поширеним є трактування ідей елітизму з точки зору психологічного підходу. На думку З. Фрейда, більшості суспільства притаманні антисуспільні й антикультурні тенденції в поведінці, що провокують виникнення соціальної напруги. Відповідно, в суспільстві існує поділ на більшість, якою потрібно постійно управляти, та меншість, яка завдяки своїй організованості та структурованості може застосовувати різні засоби впливу. Такий поділ виникає на основі існуючого в людині потягу до підкорення батьківському авторитету. Отож, ієрархічна структура суспільства відображає взаємопов'язаність більшості суспільства, яке постійно прагне реалізувати свої інтереси та бажання підкорятися авторитету, а також елітарної меншості, що використовує потяг до авторитету як спосіб реалізації своїх владних повноважень і прихованих природних інстинктів.

На думку Е. Фромма, в сучасному суспільстві людина стає більш незалежною, вільною у здійсненні вибору, але, водночас, вона самотня та ізольована. Свобода, за яку постійно змагається людина, стає для неї тягарем, оскільки передбачає здатність творчо мислити, приймати нестандартні рішення для того, щоб забезпечувати собі відповідний рівень життєдіяльності. Водночас, самостійно та оригінально мислити можуть лише окремі представники суспільства, тобто елітарна меншість, яка бере тягар ініціативи на себе, постійно бореться за владу, отримуючи від цього задоволення. Тому, більшість прагне втекти від наданої свободи, знайти лідера, який здатен їх захистити, надати певний рівень благ та можливість покласти на нього відповідальність за власні вчинки. Відтак, домінування правлячої меншості детерміноване пасивністю більшості суспільства, його орієнтацією на стереотипне мислення та рутинну діяльність [13].

Розвиток науки та промисловості в середині ХХ століття сприяв появі технологічного підходу дослідження політичних еліт, спрямованого на пошук шляхів підвищення ефективності управлінської підготовки та спеціалізації в процесах політичного управління. Його представники (А. Берлі, Дж. Бернхем, К. Боулдінг) пов'язують майбутнє суспільства з новою елітою менеджерів, яка володіє високим рівнем управлінської підготовки та здатна в умовах науково-технічної революції підвищувати потенціал держави. У цьому контексті Дж. Бернхем зазначає, що правлячий клас (на відміну від більшості суспільства) наділений відповідними функціями, що дозволяють мати монополне право на прийняття управлінських рішень, формування політичного режиму та здійснення розподілу ресурсів. Ефективність виконання функцій обумовлена високим рівнем освітньо-професійної підготовки, що сприяє забезпеченню балансу інтересів внутрішнього та зовнішнього середовища конкретної організації чи інституту. Після закінчення Другої світової війни даний підхід доповнюється неотехнократичними концепціями елітизму, які розглядаються як важлива складова дослідження нових моделей соціальної структури суспільства [5].

Більшість авторів сучасних елітистських концепцій розглядає еліту, як особливу групу, яка має високі соціальними, політичними, психологічними якостями, володіє певним рівнем інформації і наділена здатністю безпосередньо впливати на прийняття найважливіших політичних рішень. Засновники ноократичної концепції еліт Дж. Гелбрейт, Д. Белл. Дж. Бернхейм (автор менеджерської теорії еліти) продовжують традиції

макіавелістської школи. Радикальні зміни в політичному класі вони пов'язують з появою нового соціального прошарку - управлінської еліти (менеджерів), яка потіснила клас власників матеріальних ресурсів. Відповідно до теорії Дж. Бернхейма, політичне панування управлінської еліти ґрунтується не стільки на володінні власністю або можливістю розподіляти ресурси, скільки на освіченості, знаннях, професійній компетентності. При цьому основним мотивом соціальної активності виступає політична влада.

Американський економіст Дж. Гелбрейт зазначав, що еліта - це «технократи», які здатні на професійному рівні перетворити свої спеціальні знання в панування в різних галузях діяльності, на рівні окремих організацій і мають видатні організаторські здібності. Засновник теорії постіндустріального (інформаційного) суспільства Д. Белл визначає еліту, як соціальну групу професіоналів технократів і «великих вчених». Для даної соціальної страти характерний високий рівень освіти, професіоналізм, відповідна технічна кваліфікація, креативність і здатність до навчання. Освіта виступає в якості одного із способів доступу до влади. До владних структур приходять інтелектуали, які володіють найбільшим культурним капіталом і культурою політичного дискурсу [1, с. 330–342.]. Суттєвою деталлю, що наочно характеризує посткласичні теорії еліт, є система критеріїв елітарності, в яку включені такі фактори, як критерій самоідентифікації, самооцінки. Ця позиція відображена в роботах Ф. Тьонніса і В. Мюльмона

Узагальнена позиція посткласичної інтерпретації еліт відображена у визначенні, яке пропонують А. Сванн, Дж. Менор, Е. Квінн, Е. Райс: еліта - це ті, хто контролює більшу частку матеріальних, символічних і політичних ресурсів суспільства, займає вищі владні позиції та має найвищий престиж.

На межі XX-XXI століть у зв'язку з трансформацією соціальної практики виникла необхідність зміни розуміння концепту «еліта», раніше характерного для класичних теорій. Аналізуючи концепції Т. Карлейля, М. Рокіча, С. Келлер, Л. Фройнд, Т. Драйтцеля, В. Мюльмана, Д. Рісмена, Г. Ендрувайта, П. Штомпки, О. Штаммера, Т. Дая, М. Арчера, П. Бурд'є [2] та інших вчених можна виділити риси і характерні особливості активного і динамічного процесу, що включає раціоналізацію (десакралізацію) і суб'єктивацію критеріїв елітарності, розглядати категорію «еліта» в залежності від тих форм, які приймають соціальні групи (політична, інтелектуальна, бізнес - еліта і т.п.)

Марксистське вчення є серйозним теоретичним опонентом теорій еліт. К. Маркс і його послідовники визнавали, що в суспільстві існує правляча меншість - власники засобів виробництва. Однак на певних етапах розвитку суспільства, наприклад в перехідний період від соціалізму до комунізму, влада меншини зміниться іншою формою управління, де будь-який представник суспільства зможе здійснювати певні управлінські функції. В кінцевому підсумку функції соціальної влади і управління візьме в свої руки більшість суспільства, а держава в якості апарату, що стоїть над суспільством, поступово припинить своє існування. У суспільствознавстві радянського періоду теорії еліт розглядалися, як антидемократичний, псевдонаукове напрямком громадської думки. Термін «еліта» в радянській науковій літературі згадується лише в другій половині XX століття в межах критики «буржуазної науки». Аналіз еліт в СРСР був під забороною, а в офіційних радянських документах, суспільно-політичній літературі, публіцистиці термін «еліта» ніколи не вживався. Згідно соціалістичної ідеології, в радянському суспільстві, що складається з робочих, селян і прошарку інтелігенції, які рекрутуються з даних суспільних верств, панівного класу не існує.

Але, незважаючи на негативний і критичне ставлення до елітизму, домінуюча роль партії робітничого класу, покликаної керувати суспільством до побудови комунізму і повної ліквідації світової буржуазії, була обґрунтована саме в працях В.І. Леніна. Спроби практичної реалізації партократичної теорії здійснювалися в Радянському Союзі і країнах соціалізму. Аналіз теоретичних постулатів В.І. Леніна, Л.Д. Троцького, І.В. Сталіна дозволив виділити наступні основні риси партократичної концепції:

- наявність глобального, месіанського характеру партійно-державної еліти, який виступає в якості інтернаціональної сили і обумовлений історичним покликанням елітних груп до керівництва в процесі переходу людства від капіталістичної формації до комуністичної, від передісторії людської цивілізації до його справжньої історії;

- безпосереднє керівництво, здійснюване елітою в області всіх сфер суспільної практики: від політичної та економічної областей до виховання нової людини на основі морального кодексу будівника комунізму;

- вимога формальних критеріїв належності до партійно-державної політичної еліти, обов'язкова умова соціального походження (з середовища робітників і селян), яке обумовлює здатність до сприйняття справді наукової марксистсько-ленінської ідеології, легітимізується політичне панування;

- існування жорсткої ієрархічності партійної еліти, наявність високого ступеня групової згуртованості та інтеграції; - концентрація фактичної влади в руках вищого партійного керівництва (Генерального секретаря ЦК КПРС і політбюро). Партократична концепція заперечувала елітарність, соціальну нерівність і політичне панування. Тому елітарний характер партійного ідеологізованого державного апарату тривалий час залишався практично непомітним для широких народних верств. Можна відзначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства об'єктом дискусії в галузі державного управління залишає питання про те, чи є політико-управлінська еліта позакласовою соціальною структурою, що виражає сукупний інтерес суспільства в цілому. Або ж до еліти слід віднести верхівку економічно пануючого класу, який здійснює керівництво суспільством для підтримки функціонування соціальної системи, що висуває цей клас на привілейовані позиції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, спрямованість досліджень політико-управлінської еліти визначається, в першу чергу, постановкою питання про існування правлячих груп, що визначають розвиток суспільства, і аналізом якісних

характеристик цих груп. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що термін «політико-управлінська еліта» в державному управлінні не має єдиного і однозначного визначення, а в державному управлінні сама ця центральна категорія є предметом гострих дискусій. Сучасна політико-управлінська еліта - це домінуючий актор сучасного політичного процесу, нечисленна, утворена соціальна група, яка володіє найвищим статусом в системі владно-управлінських диспозицій відрізняти за ознаками раси суспільства, потребує легітимації своєї політичної діяльності, утворює систему глибоких внутрішніх зв'язків і комунікацій, що дозволяють професійно безпосередньо або опосередковано впливати на сферу владних відносин і політичного управління на різних рівнях. Концентруючи в своїх руках матеріальні і нематеріальні ресурси, зумовлюючи шляхи і форми політичного розвитку, вона висловлює соціально-політичні інтереси тієї чи іншої спільноти, продукує певні політичні цінності, а також є суб'єктом підготовки стратегічних рішень і контролює (або впливає на) процес їх прийняття і реалізації.

Політико-управлінська еліта - соціальна спільнота, яка володіє високим рівнем управлінської, освітньо-професійної підготовки, має високі соціальні, політичні, психологічні якості, креативність; здатна до навчання, самоідентифікації, самооцінки, та в умовах науково-технічної революції підвищувати потенціал держави, ефективно виконувати функції, безпосередньо впливати на прийняття найважливіших політичних рішень.

В якості перспективних напрямків можна визначити наступне: методологічні засади дослідження політико-управлінської еліти, функції політико-управлінської еліти

Список літератури.

1. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. Новая технократическая волна на западе / отв. ред. П. С. Гуревич. Москва: Прогресс. 1986. С. 330–342.
2. Бурдьє П. Социология политики. Москва: Socio-Logos, 1993. 336 с.
3. Буржуазна соціологія на межі ХХ століття / Відп. ред. В. Н. Іванов. М. 1986.
4. Вебер М. История хозяйства. Город. Москва: «Канон-пресс-Ц», «Кучково поле». 2001. 576 с.
5. Гаман-Голутвина О. В. Политическая элита: эволюция теоретических концепций / О. В. Гаман-Голутвина. М. : Политиздат. 1996. 327 с.
6. Еліта: витоки, сутність, перспектива / В. Г. Кремень, В. В. Льїн, С. В. Пролєєв та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. Київ : Знання України, 2011. 527 с.
7. Крюков О. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення: монографія / О. Крюков. – К. : Вид-во НАДУ. 2006. С.21.
8. Моска Г. Правящий класс. Социс. 1994. № 10. С. 187–197
9. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас / пер. В. Бурггардта. Нью-Йорк: ООЧСУ, 1965. 158 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/politologiya/1950-ortega-i-gasset-h-buntmas/>.
10. Парето В. Компендиум по общей социологии / пер. с итал. А. Зотова; науч. ред., предисл. к рус. изд., указ. имен М. Ковалёвой; науч. консульт. Н. Макашёва. Москва: ГУ ВШЭ. 2008. 511 с.
11. Пилипенко В. Владна еліта у контексті суспільного розвитку / В. Пилипенко, Ю. Привалов та В. Ніколаєвський. – К. : Фоліант. 2008. С. 37.
12. Публічна політика : навч. посіб. / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. – Київ : НАДУ. 2016. 340 с.
13. Фромм Э. Бегство от свободы. URL: http://www.ereading.club/bookreader.php/60813/Fromm_-_Begstvo_ot_svobody.html.
14. Якубовський О. Державна влада і громадянське суспільство: системна взаємодія : монографія / О. Якубовський, Т. Бутирська. – Одеса : ОРІДУ НАДУ. 2004. 310 с.
15. Barkly R. (1955) The Theory and the Elite and the Mythology of Power, Science and Society, vol. 19, No. 2, P. 97-106.
16. Freuhd. Dus Elitproblem in der modernen Politische Bildung. – Munchen : [s. n.] 1954. Heft. 46. S. 237.
17. Keller S. Beyond the Ruling Class. Strategic Elites in Modern Society. New York: Random House. 1963. 354 p.
18. Lasswell. In: Elite Recruitment in Democratic Politics: Comparative Studies Across Nations. Ed. by H.Eulau and M.M.Gsudnowski. New York: Sage. 1976.
19. Michels R. Die oligarchischen Tendenzen der Gesellschaft. Ein Beitrag zura Problem der Demokratie//Archiv fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. 1908. N 27.
20. Robert Bierstedt. C. Wright Mills: The Power Elite (англ.)// Political Science Quarterly. 1956. December (vol. 71, iss. 4). P. 516-523. — ISSN 0032-3195. — doi:10.2307/2145552.

References.

1. Bell, D. (1986) Social'nye ramki informacionnogo obshchestva. Novaya tekhnokraticeskaya volna na zapade [Social framework of the information society. New technocratic wave in the west], Moscow, Progress, Russia.
2. Bourdieu, P. (1993) Sociologiya politiki [Sociology of politics]. Moscow, Socio-Logos, Russia.
3. Ivanov, V. N. (1986) Burzhuazna sociologiya na mezhi XX stolittya [Bourgeois sociology at the boundary of the XX century], Moscow, Russia.

4. Weber, M. (2001) Istoriya hozyajstva. Gorod [History of the economy. City], Moscow, "Canon-Press-C", "Kuchkovo Pole", Russia.
5. Gaman-Goluvina, O.V. (1996) Political elite: the evolution of theoretical concepts [Politicheskaya elita: evolyuciya teoreticheskikh koncepcij], M, Politizdat, Russia.
6. Kremen, V.G., Ilyin V.V. and Proleev S.V. (2011) Elita: vitoki, sutnist', perspektiva [Elita: turns, day, prospect], Kiev, Knowledge of Ukraine, Ukraine.
7. Kryukov, O. (2006) Politiko-upravlins'ka elita Ukraïni yak chinnik derzhavotvorenniya [Political and administrative elita of Ukraine as a state official: monograph], K., View NADU, Ukraine.
8. Mosca, G. (1994) "The ruling class", Socis, vol. 10, pp. 187–197
9. Ortega-i-Gasset H. (1965) Bunt mas [Revolt mas], New York, OOOChSU, available at: <http://diasporiana.org.ua/politologiya/1950-ortega-i-gasset-h-buntmas> (Accessed 10 May 2018)
10. Pareto, V. (2008) Kompendium po obshchej sociologii [Compendium on General Sociology], Moscow, SU HSE, Russia.
11. Pilipenko, V. (2008) Vladna elita u konteksti suspil'nogo rozvitku [The ruling elite in the context of social development], K., Foliant, Ukraine.
12. Teleshun, S. O., Sitnik S. V., Reyterovich I. V. (2016) Publichna politika [Public Policy], Kiev, NADU, Ukraine.
13. Fromm, E. Escape from freedom [Begstvo ot svobody], available at: http://www.ereading.club/bookreader.php/60813/Fromm_-_Begstvo_ot_svobody.html. (Accessed 10 May 2018)
14. Yakubovskiy, O. (2004) Derzhavna vlada i gromadyans'ke suspil'stvo: sistemna vzaemodiya [State power and civil society: system interaction], Odessa, ORIDU NADU, Ukraine.
15. Barkly, R. (1955) The Theory and the Elite and the Mythology of Power, Science and Society, vol. 19, No. 2, P. 97-106.
16. Freuhd, Z. (1954) Dus Elitproblem in der modernen Politische Bildung, Munchen, Heft, Germany.
17. Keller, S. (1963) Beyond the Ruling Class. Strategic Elites in Modern Society, New York, Random House, USA.
18. Lasswell, H.D. (1976) In: Elite Recruitment in Democratic Politics: Comparative Studies Across Nations, New York, Sage, USA.
19. Michels, R. (1908) Die oligarchischen Tendenzen der Gesellschaft. Ein Beitrag zura Problem der Demokratie, Archiv fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, No. 27, pp.23-34
20. Robert Bierstedt, C. Wright Mills (1956) The Power Elite, Political Science Quarterly, December, vol. 71, pp. 516-523.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2018 р.